

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра цивільного права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Цивільний процес»

на тему: «Судова експертиза в цивільному процесі»

Студента групи ПР-31
Галузі знань 0304 «Право»
Напрямку підготовки
6.030401 «Правознавство»
Мацишин Н.

Керівник Паславська О.Я.

Національна шкала

Кількість балів: _____ Оцінка:
ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Зміст

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Загальні положення про судову експертизу

1.2. Порядок та призначення судової експертизи в цивільному судочинстві

1.3. Роль судової експертизи при здійсненні цивільного судочинства

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЕКСПЕРТА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Права та обов'язки експерта у цивільному процесі

3.2. Висновок експерта

3.3. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання експертом своїх обов'язків

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У зв'язку із розвитком науки, техніки та нових технологій, вирішення все більшої кількості цивільних справ потребує застосування спеціальних знань, які відіграють значну роль в успішному розгляді та вирішенні справи по суті і, таким чином, сприяють ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Судова експертиза покликана своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, що мають значення для справи. Тому не випадково Цивільним процесуальним кодексом України врегульовано порядок призначення та проведення судової експертизи, визначено процесуальний статус експерта, висвітлено особливості дослідження висновку експерта та інше.

Аналіз судової практики у цивільних справах, які були розглянуті та вирішені судами вже після набрання чинності новим ЦПК України дає підставу для висновку про те, що багато питань, пов'язаних із застосуванням у цивільному процесі такої форми спеціальних знань як експертиза, потребує більш чіткого або додаткового нормативного регулювання. Це стосується, передусім, уточнень, підстав призначення судової експертизи, строків її проведення та оплати, порядку виклику в суд експерта з метою надання роз'яснень тощо.

Метою дослідження є висвітлення основних положень про судову експертизу в цивільному процесі України.

Для досягнення зазначеної мети в курсовій роботі передбачено вирішення таких завдань:

- 1) визначити поняття і сутність спеціальних знань та форми їх використання в цивільному процесі;

- 2) з'ясувати місце судової експертизи серед інших форм використання спеціальних знань у цивільному процесі;
- 3) виявити характерні ознаки та сформулювати поняття судової експертизи;
- 4) дослідити процесуальний порядок призначення та проведення судових експертиз;
- 5) розробити чіткий та ефективний порядок призначення і своєчасного проведення судових експертиз;
- 6) встановити правовий статус експерта як суб'єкта експертної діяльності;
- 7) визначити обсяг повноважень суду й експерта, права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, під час проведення судових експертиз;
- 8) розкрити особливості правової природи висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі;
- 9) виявити колізії та прогалини правового регулювання проведення судових експертиз за цивільним процесуальним законодавством України.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні відносини, що виникають при призначенні та проведенні судових експертиз, а також дослідженні й оцінці висновку експерта в цивільному процесі.

Предметом дослідження є норми цивільного процесуального права, а також інші положення законодавства України, що регулюють порядок призначення та проведення судових експертиз і використання їх результатів у цивільному судочинстві, а також судова, експертна практика та статистика.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано

загальнонаукові та спеціальні методи юридичної науки.

Сферою використання даної теми є практичне застосування набутих знань при діяльності у цивільному процесі.

Теоретичною основою курсової роботи є праці вітчизняних учених: Л. Е. Ароцкера, С. С. Бичкової, Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренка, Є. В. Додіна, О. Ф. Дорошенка, О. С. Захарової, Н. О. Кіреєвої, О. А. Кравченка, Н. І. Клименко, Р. Я. Лемик, Л. К. Радзисівської, В. І. Тертишнікова, Т. М. Федоренко, С. Я. Фурси, В. В. Циркаля, М. Й. Штефана та інших.

Структура й обсяг курсової роботи. Структура курсової роботи: вступ, 3 взаємопов'язані розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Загальні положення про судову експертизу

Активізація діяльності та зростання інтересів фізичних і юридичних осіб у різних сферах цивільних правовідносин тягне за собою й збільшення цивільних спорів, вирішення яких вимагає спеціальних досліджень із використанням відповідних знань. Усе ширшого застосування в судовому процесі набуває експертиза як одна з найважливіших форм використання спеціальних знань, оскільки залучення експертів, а отже, фахівців у певній галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла, дає можливість для всебічного і повного з'ясування обставин справи і вирішення питання по суті. Все це відповідає принципам цивільного процесуального права - змагальності і диспозитивності, свідчить про зростаючу роль науки в забезпеченні цивільного судочинства [6, 228].

Розроблення теоретичних, організаційних, нормативно-правових і на підставі цього - науково-методичних положень комплексних експертних досліджень - одна з найактуальніших проблем судової експертизи, що потребує свого розв'язання. Тенденції інтеграції (взаємопроникнення) спеціальних знань спостерігаються як у процесі формування теоретичних засад судової експертизи, так і в експертній практиці. Статистичний аналіз експертної практики установ судових експертиз Міністерства юстиції України демонструє, що кількість комплексних експертиз з кожним роком зростає: все частіше в експертних установах проводяться комплексні експертизи, у процесі яких інтегруються результати досліджень фахівців різних галузей знань (різних напрямків однієї галузі знань) і формулюються спільні висновки. Тенденція до заміни розрізнених експертиз комплексними та

перетворення процесу їх використання в доказуванні з дискретного на поточний відповідає загальним тенденціям змін технології наукових досліджень на сучасному етапі науково-технічної революції. Взагалі, розвиток судової експертизи значною мірою залежить від рівня розвитку самих різноманітних науково-технічних знань, які інтегруються в її сферу.

В Радянському Союзі де юре була відсутня державна монополія на проведення судових експертиз. Закону про судову експертизу не було, жоден з процесуальних кодексів не визначав коло суб'єктів судово-експертної діяльності. Але де-факто суди та правоохоронні органи призначали проведення експертиз лише в державних експертних установах, тому що інших тоді просто не існувало. Ситуація докорінно змінилася тоді, коли 24 лютого 1994 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про судову експертизу». Ст. 7 цього Закону визначила вичерпне коло суб'єктів судово-експертної діяльності. До них, крім державних спеціалізованих установ, були включені й судові експерти, які не були працівниками цих установ, тобто експерти, які займалися судово-експертною діяльністю на засадах незалежності. Жодних обмежень щодо видів експертиз, які дозволялося виконувати незалежним експертам. Закон не встановлював. В 1997 р. наказом міністра юстиції С. П. Головатого було затверджено Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів. Цим Положенням, всупереч Закону України «Про судову експертизу», незалежним експертам дозволялося виконувати експертизи лише трьох класів: судово-економічні, будівельно-технічні та товарознавчі, в тому числі й автотоварознавчі. З часом цей перелік розширювався, і зараз він налічує двадцять два види з офіційно зареєстрованих сімдесяти семи видів судових експертиз [19, 152].

9 вересня 2004 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін До Закону України «Про судову експертизу». Стаття 7 цього Закону була доповнена частиною 3, в якій було зазначено, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна

діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз. Ця законодавча новела фактично закріпила державну монополію на судову експертизу.

Стосовно судово-медичних та судово-психіатричних експертиз це обмеження взагалі практично унеможлиблює їх законне проведення, тому що всі бюро судово-психіатричної та майже всі бюро судово-медичної експертизи (за винятком Головного бюро судово-медичної експертизи) є муніципальними, а не державними.

Відповідно до СТ.1 ЗУ «Про судову експертизу» судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду [2].

Аналізуючи ознаки судової експертизи, що пропонуються в юридичній літературі, ми можемо виділити коло ознак, які характеризують її особливості в цивільному процесі, а саме; використання спеціальних знань; проведення досліджень з метою встановлення обставин, що мають значення для справи; спеціальний суб'єкт експертизи; процесуальна форма оформлення експертизи; проведення дослідження на підставі ухвали суду. У зв'язку з цим судова експертиза визначається як проведення на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями, дослідження певних фактів та фактичних обставин справи з метою повідомлення суду відомостей, що мають значення для справи, яке оформлюється спеціальним документом - висновком експерта

Судова експертиза є однією з різновидів експертизи, яка володіє особливими ознаками, описаними в процесуальному законі. Як і всіляка інша експертиза, судова експертиза становить собою спеціальне дослідження. Судова експертиза — це опосередкований засіб доказування, сутність якого полягає в тому, що уповноважена процесуальним законом

особа (слідчий, прокурор, суд) доручає судовому експерту вирішити поставлені перед ним питання, а судовий експерт, користуючись своїми спеціальними знаннями, проводить дослідження наданих йому матеріалів і надає висновок, який використовується в якості джерела доказів у , цивільному процесі.

Принципи судово-експертної діяльності — це керівні основоположні теоретичні та практичні засади, що становлять основу судової експертизи та практичної діяльності судового експерта в межах його законних повноважень, прав та обов'язків [11, 396].

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах:

- Законності. Всі дії у процесі судово-експертної діяльності повинні знаходитися в рамках закону та відповідати йому;
- Дотримання прав, свобод, та законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- Незалежності судового експерта. Експерт не повинен знаходитися в будь-якій залежності (матеріальній або службовій) від будь-якої зі сторін, органів досудового розслідування та суду;
- Допустимості використання методів, засобів та способів проведення експертних досліджень;
- Повноти та об'єктивності експертних досліджень;
- Максимального збереження об'єктів експертного дослідження. Це принцип, основою якого є намагання заподіяти мінімального ушкодження об'єкта експертного дослідження;
- Дотримання професійної етики судового експерта.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [2].

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;

науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Атестовані відповідно до закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України. Особа або орган, які призначили судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до Реєстру.

1.2. Порядок та призначення судової експертизи в цивільному судочинстві

Суддя за заявою осіб, які беруть участь у справі, призначає експертизу в стадії провадження у справі до судового розгляду, коли необхідність експертного висновку впливає з обставин справи і поданих доказів [1].

Судова експертиза призначається виключно за заявою осіб, які беруть участь у справі. Суду не може призначити експертизу з власної ініціативи. Таким чином, ініціативи суду в цьому питанні, як було раніше, немає. Більше того, якщо сторони домовилися про залучення експертами певних осіб, суд повинен призначити їх відповідно до цієї домовленості.

Проте у сучасному змагальному цивільному процесі роль суду не є пасивною. Суд зобов'язаний забезпечити (організувати) дійсно змагальний процес, тобто створити особам, які беруть участь у справі, всі умови для реалізації ними своїх процесуальних прав і виконання покладених на них процесуальних обов'язків.

Таким чином, до інструктивних повноважень суду відноситься обов'язок роз'яснити не лише наслідки ухилення від участі в експертизі.

Якщо для вирішення справи висновок експерта має певне значення, а по деяких справах без нього взагалі неможливо вирішити справу, наприклад при заявленні позову про визнання угоди недійсною внаслідок того, що продавець (дарувальник тощо) не розумів значення своїх дій і не міг ними керувати, суд зобов'язаний поставки зазначене питання на обговорення, роз'яснивши наслідки відмови від проведення такої експертизи. Зазначені дії суду є діями по сприянню сторонам у змагальному процесі і не є ініціативою суду про призначення експертизи, так як експертиза буде призначена лише в разі, якщо якась зі сторін (або обидві) на це погодяться. Підставою для призначення судової експертизи є необхідність з'ясування обставин, які потребують спеціальних знань, тобто тих, які виходять за межі знань осіб, які беруть участь у справі, та судді, котрий розглядає справу [9, 45].

Основними видами експертизи є: почеркознавча; авторознавча; технічна експертиза документів; фототехнічна; портретна; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних пошкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи) та балістична; вибухотехнічна; фоно- та відеозапису; матеріалів, речовин та виробів з них (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів, пластмас; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних, сильнодійних і отруйних речовин; спиртмістких сумішей; металів і сплавів); ґрунтознавча; біологічна; екологічна; автотехнічна; транспортно-залізнична; стану доріг та дорожніх умов; гірничотехнічна; пожежно-технічна; будівельно-технічна; в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; економічна; товарознавча; автотоварознавча; оціночна (у т. ч. оцінка цілісних майнових комплексів; паїв; цінних паперів; оцінка будівельних об'єктів та споруд; оцінка машин, обладнання, транспортних засобів, літальних апаратів, судноплавних засобів); експертиза охорони прав на

об'єкти інтелектуальної власності; психологічна; мистецтвознавча.

З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертні установи можуть організовувати проведення інших видів експертизи (крім судово-медичної та судово-психіатричної).

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України N 5 від 12.06.2009 р. "Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду" для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, призначає експертизу, коли необхідність експертного висновку впливає з обставин справи і поданих доказів. Разом із тим у випадках, коли вирішення справи залежить від психічного стану особи в момент вчинення нею певної дії, наприклад при розгляді справ про визнання правочинів недійсними з мотивів укладення їх фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла ними керувати (стаття 225 ЦК), і за відсутності клопотання про призначення експертизи суд згідно з частиною четвертою статті 10 ЦПК повинен роз'яснити позивачу його право на заявлення такого клопотання та наслідки невчинення цієї процесуальної дії [5]. Експертиза повинна бути обов'язково призначена у випадках, передбачених статтею 145 ЦПК.

Судова експертиза повинна призначатися лише для встановлення даних, які входять в предмет доказування у справі, і не може стосуватися тлумачення і застосування правових норм. Суди не повинні ставити судовому експерту питання правового характеру, які повинні вирішуватися самим судом, тобто експерту можна ставити лише питання факту, а не правової оцінки.

Особи, які беруть участь у справі, мають право пропонувати суду питання, щодо яких слід провести експертизу. Остаточна кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначається судом. При

цьому суд має мотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі. Найбільш поширеними підставами для відхилення питань є їх неналежність до справи, неконкретність, неповнота або неточність.

1.3. Роль судової експертизи при здійсненні цивільного судочинства

Специфіка експертизи як правового явища полягає у самому процесі отримання підсумкового документа, що відбиває результати дослідження - висновку експерта, в особливостях правового статусу учасників судочинства, і, перш за все - його центральної фігури - експерта, в складності оцінки висновку експерта як доказу. Інститут судової експертизи, будучи невід'ємною частиною цивільного процесуального законодавства України, відіграє суттєву роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. До них відноситься захист порушених або таких, що оспорюють, прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, організацій та їх об'єднань, а також охорона державних і суспільних інтересів, попередження цивільних правопорушень [14, 45]. Для сучасного періоду розвитку цивільного процесуального права характерною є кардинальна зміна поглядів на сутність і зміст принципу змагальності в цивільному процесі та його нормативного закріплення. Свобода й активність сторін під час судового захисту прав у поєднанні з їх відповідальністю за власні дії передбачає новий погляд на форми реалізації таких традиційних для цивільного процесу принципів як диспозитивність, змагальність за безумовного забезпечення принципу законності. Ці проблеми цивільного процесу знаходять своє відображення в регулюванні судової експертизи та інших форм використання спеціальних знань в ході реформування цивільного процесуального права. Новизна нормативного процесу доказування в нових умовах полягає в тому, що від волі самих сторін залежить участь їх в змагальному процесі. Тепер самі «зацікавлені особи» повинні піклуватися про повноту доказового матеріалу, їхня пасивна участь тягне за собою негативні наслідки для сторін, а не для суду, як це було раніше.

Повною мірою це стосується й інституту судової експертизи.

Процесуальні кодекси розглядають висновок експерта як один із засобів доказування, а судову експертизу - як основний спосіб використання досягнень науки, техніки, мистецтва або ремесла при здійсненні правосуддя. Експертиза значно підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів, а висновки експертів як джерело доказів забезпечують встановлення об'єктивної істини.

Майже всі науковці розглядають судову експертизу як складне комплексне явище. Так, Т.В.Сахновою обґрунтовані різноманітні рівні розуміння судової експертизи: як інституту доказового права; як системи процесуальних відносин; як системи процесуальних дій. У змісті понять судової експертизи на основі виявлення родових та видових ознак вона виокремлює правовий і спеціальний компоненти, єдність котрих характеризує сутність експертизи як правового явища, показує співвідношення професійної оцінки експертом виявлених в ході дослідження спеціальних фактів із змістом судового доказу; обґрунтовує тезу щодо неможливості подвійного розуміння доказового значення висновку експерта (так звані «проміжні факти» мають спеціальний характер і у відриві від висновку експерта доказом визнаними бути не можуть). Аналізуючи юридичну мету судової експертизи, ми наголошуємо, що дійсно цілі експертизи можна вважати як юридичні, в силу того, що експертиза характеризується як засіб отримання нової інформації або перевірка вже існуючої, що має значення для вирішення цивільної справи по суті. Ознаками судової експертизи як інституту процесуального права є: підстави призначення й проведення експертизи; своєрідне й відносне уособлення правовідносин, які складаються в процесі призначення й проведення експертизи; процесуальна форма призначення й проведення експертизи; єдині принципи; власна юридична конструкція; своєрідний механізм правового регулювання [10, 24]. Всі ці ознаки, на думку А.В.Кудрявцевої, характеризують особливий юридичний режим як

визначальну категорію для виокремлення окремих інститутів . Інститут судової експертизи в цивільному процесуальному праві - це сукупність відносно уособлених норм, що регламентують процесуальні дії й відносини при призначенні й проведенні судової експертизи в цивільному судочинстві. Такі норми мають свою юридичну конструкцію та єдині принципи, котрі визначають механізм і способи правового впливу. Правові межі використання спеціальних знань в цивільному судочинстві визначаються законом й судом з урахуванням правил належності, допустимості, достовірності й достатності доказів для вирішення конкретної справи. Правило належності полягає в тому, що суд повинен досліджувати лише ті докази, котрі відносяться до цивільної справи. Це правило дозволяє правильно визначити обсяг доказового матеріалу, усунути з процесу все зайве, що не відноситься до справи і не потрібне для її правильного вирішення. Під допустимістю доказів слід розуміти їх придатність з точки зору законності джерела, методів та прийомів отримання відповідної інформації по справі. Достовірність - це характеристика, що відбиває точність встановлених обставин справи фактичним обставинам, які мали місце. Вже на етапі формування предмету доказування по справі можуть бути потрібними спеціальні знання, до того ж їх невикористання або неправильне використання призводить до судових помилок. Достовірність доказів оцінюється судом. Тут також необхідно дотримуватися певних правил доброякісності джерела доказової інформації й зіставленості доказів.

Достатність доказів - це якісна характеристика процесу (стану), яка дозволяє із сукупності доказів зробити однозначний висновок та вирішити справу по суті. Кінцевий висновок суд отримує, виходячи з даних, котрі, з одного боку, надані сторонами, а з іншого - є достатніми для вирішення справи. Суд у сучасних умовах повинен встановлювати фактичні обставини справи, з високим ступенем ймовірності наблизитися до розуміння сутності досліджуваного явища (достатнього для формування

внутрішнього переконання й винесення законного й обґрунтованого рішення) й приймати для цього передбачені процесуальним законом заходи. На встановлення обставин справи та їх оцінку і направлений весь процес доказування.

Досягнення істини за сучасних умов змагальності передбачає встановлення не всіх фактичних обставин, пов'язаних із правовідносинами, що розглядаються, а лише тих, котрі у відповідності до норм, які застосовуються, достатні для винесення рішення по справі. Принцип неупередженості судових доказів означає, що жодний доказ заздалегідь не має для суду більшої доказової сили. Результати оцінки судом доказів викладаються в мотивувальній частині рішення, де суд повинен вказати докази, на яких ґрунтуються висновки суду [12, 44]. Якщо суд, оцінивши докази, встановить, що ті або інші надані матеріали не підтверджують обставин, на які сторони посилаються як на підстави своїх вимог та заперечень, він повинен в рішенні обґрунтовано мотивувати свій висновок про це. Отже, не дивлячись на наявність потреби у спеціальних знаннях, проведенні дослідження з метою отримання доказової інформації, можливим є винесення судового рішення на основі інших доказів (пояснень сторін, показів свідків, письмових та речових доказів), а не експертного висновку.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Законодавство України про судову експертизу складається низки нормативно-правових актів:

- Цивільно-процесуальний кодекс
- Закон України «Про судову експертизу»;
- Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5
- Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. № 6;
- Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5;
- Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5;
- Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5;
- інші законодавчі акти.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України.

Підстави і порядок призначення експертиз у цивільному процесі регламентується статтею 57 ЦПК 9 Закон України «Про судову експертизу» визначає поняття судової експертизи як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду [2].

У Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затв.

наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (в редакції наказу від 30 грудня 2004 р. № 144/5) встановлена структура (зміст) письмового висновку експерта, який складається з 3 частин; вступної, дослідницької та заключної [3].

Порядок проведення атестації та присвоєння кваліфікаційних класів визначається міністерствами і відомствами, до системи яких входять спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи. Відповідно до ст. 9 і 16 Закону України «Про судову експертизу» наказами Міністерства юстиції затверджені Положення про кваліфікаційні класи судових експертів (№ 1163/5 від 09.07.2008 р.). Положення про Державний реєстр атестованих судових експертів державних та підприємницьких структур та громадян (149/7 від 15.04.1997 р.) і Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестації судових експертів (№ 882/11162 від 11.08.2005 р.).

На підставі рішення комісії фахівцю видається, відповідно. Свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта. Свідоцтво підписується головою комісії і секретарем, засвідчується печаткою Центральною експертно-кваліфікаційною комісією, реєструється в журналі, який веде секретар комісії.

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЕКСПЕРТА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Права та обов'язки експерта у цивільному процесі

Аналізуючи законодавство України, яке визначає обов'язки судового експерта, автор необхідно звернути увагу на те, що їх коло визначається різними нормативно-правовими актами. Враховуючи це, доцільно встановити процесуальних обов'язків експерта виключно законами, а не підзаконними нормативними актами.

Експерт зобов'язаний:

- з'явитися за викликом суду;
- провести повне дослідження;
- дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання;

- у разі необхідності - роз'яснити висновок;

- забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має одержати на це відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою;

- невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів;

- у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявити суду клопотання щодо його уточнення або повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями;

- провести експертизу особисто і не має права передоручати проведення експертизи іншій особі;

- у разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно подати матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи;
- не збирати за власною ініціативою матеріали для проведення експертизи;
- не спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи;
- не розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи;
- не повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи;
- заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Експерт має право;

- знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження;
- заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків;
- викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;
- з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;
- подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;

- одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;
- відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

3.2. Висновок експерта

В тих випадках, коли необхідні спеціальні знання, фактичні обставини у справі можуть бути встановлені за допомогою висновків експертів. Висновок експерта як доказ формується в результаті проведеного за рішенням суду експертного дослідження окремих фактичних обставин особами, які мають спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо [8, 73].

Експертиза становить дослідження наданих судом об'єктів, яке проводиться експертами на основі спеціальних знань та на науковому підґрунті з метою вивчення відомостей про факти, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, яке відбувається у процесуальному порядку з дотриманням встановлених чинним законодавством правил. Судовим доказом є не сама по собі експертиза як засіб дослідження, з'ясування та пізнання фактичних обставин, а висновки експертів, що сформульовані на основі експертизи. Експертиза — це науково-дослідницький шлях до висновків про фактичні обставини у справі, що формулюється у висновках експертів. Тобто експертиза є засобом дослідження фактичної інформації з метою отримання доказів — висновків експертів [15, 262].

Судова експертиза є опосередкованим засобом доказування, проводиться спеціальним суб'єктом з метою отримання фактів, які можуть бути встановлені лише за допомогою експертного дослідження, результати якого оформлюються спеціальним документом — висновком експерта. Предметом судової експертизи є фактичні дані (обставини справи), які

встановлюються на основі спеціальних наукових знань в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, а також дослідження матеріалів справи. Предметом конкретної експертизи є експертне завдання, яке необхідно вирішити експерту в процесі та за результатами дослідження спеціальних знань із застосуванням наявних в нього засобів та методів. Об'єктом експертизи є певний предмет (предмети), які необхідно дослідити експерту, якими зазвичай є речові докази. Крім того, до об'єктів експертизи також належать події, факти, явища та інші нематеріальні об'єкти, необхідність вивчення яких в процесі розгляду потребує спеціальних знань та проведення експертного дослідження. Однак вивчення цих подій, фактів, явищ та інших нематеріальних об'єктів здійснюється шляхом дослідження матеріальних носіїв інформації про них.

Отже, мета експертизи полягає у проведенні експертом спеціального дослідження. Таке дослідження передбачає отримання таких нових фактичних даних, які досі суду не були відомі та які іншим способом встановити неможливо. Тобто експертиза спрямована на виявлення саме фактичних даних, які можуть підтвердити або спростувати факти, що мають юридичне значення. Самі по собі юридичні факти експертизою не встановлюються, оскільки право на це в процесі належить лише суду [20, 136].

Ознаками висновку експерта, що відрізняють його від інших видів доказів, є такі: а) наявність та використання спеціальних знань експерта як необхідний елемент висновку експерта; б) проведення експертного дослідження та надання висновку лише за його результатами; в) висновок експерта як особливий процесуальний документ, що має певну структуру та зміст; г) експерт як джерело цього виду доказу та його процесуальне становище; д) проведення експертизи як єдиний визначений законом спосіб отримання висновку експерта.

На відміну від інших видів доказів, у процесі доказування знання, що викладені у висновку експерта, характеризуються більшою гарантією достовірності. Це обумовлено низкою об'єктивних чинників, зокрема; незаінтересованістю та об'єктивністю експерта, науковим характером відомостей, що містяться у висновку, відображенням у висновку всього шляху формування знання, можливістю за допомогою іншого експерта повторно перевірити результати первинної експертизи. Тобто відомості, що містяться у висновку експерта, є фактичними даними про певні обставини об'єктивної дійсності, а сам висновок експерта є доказом.

Отже, висновок експерта — це наданий експертом у письмовій формі докладний опис проведених під час судової експертизи досліджень, зроблені у їх результаті висновки щодо досліджень об'єктів, явищ і процесів та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені судом, що дають інформацію про обставини справи.

У Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (в редакції наказу від 30 грудня 2004 р. Х» 144/5) встановлена структура (зміст) письмового висновку експерта, який складається з 3 частин: вступної, дослідницької та заключної [3].

За кількісним складом експертів та напрямками дослідження розрізняють експертизу, яку експерт проводить одноособово, комісійну експертизу, що проводиться 2 і більше експертами одного напрямку знань, а також комплексну експертизу, що проводиться 2 і більше експертами за різними галузями знань чи різними напрямками в межах однієї галузі знань.

За часом і метою призначення розрізняють основну експертизу; додаткову експертизу, що проводиться з метою усунення неповноти чи неясності висновку основної експертизи; повторну експертизу, що проводиться з метою усунення перевірки обґрунтованості висновку основної експертизи.

3.3. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання

експертом своїх обов'язків.

За допущені порушення під час проведення експертизи, що не призвели до кримінальної чи адміністративної відповідальності, штатний співробітник експертної установи може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, а позаштатний — звільнений з посади позаштатного експерта.

Необхідно доповнити ЦПК України положеннями, які б встановлювали, що перед призначенням особи експертом, її потрібно викликати до суду, попередити про кримінальну відповідальність за дачу завідома неправдивого висновку та за відмову без поважних причин від виконання покладених на неї обов'язків, роз'яснити такій особі права, заслухати її думку щодо наявності підстав для відводу, а також правильності та повноти формулювання питань, які виносяться на експертизу, правильності відібрання зразків для порівняльного аналізу, достатності об'єктів і матеріалів, що направляються для дослідження. Якщо особа, призначена експертом, є працівником експертної установи або має кваліфікацію судового експерта, суд може її викликати до призначення експертизи лише у випадках, коли виникає необхідність у допомозі спеціаліста (наприклад, при формулюванні питань, відібранні зразків для порівняльного дослідження), оскільки такі особи попереджаються про притягнення до кримінальної відповідальності за надання завідома неправдивого висновку та за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків при присвоєнні кваліфікації судового експерта [12, 46].

Експерт може бути притягнутий до адміністративної відповідальності у разі злісного ухилення від явки до суду (ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Завідома неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків експерт несе кримінальну

відповідальність, а за невиконання інших обов'язків — відповідальність, встановлену законом.

Відповідно до ст. 384 КК України завідома неправдивий висновок експерта під час провадження дізнання, досудового слідства, здійснення виконавчого провадження або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи тимчасовою спеціальною комісією Верховної Ради України або в суді — караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Висновок експерта є неправдивим, якщо у ньому невірно викладений хід дослідження, зроблені завідома неправильні висновки, перекручені певні факти та обставини

Ті самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів, — караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Відповідно до ст. 385 КК України відмова експерта без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою чи тимчасовою спеціальною комісією Верховної Ради України чи дізнання — караються штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців. Під відмовою від виконання дій, зазначених у розуміти ухилення особи, призначеної експертом, від виконання процесуального обов'язку проводити експертне дослідження за відсутністю поважних причин, які перешкоджали б виконанню цього обов'язку.

Висновки

Правовий інститут судової експертизи є комплексним міжгалузевим інститутом. Єдність інтегрованої природи всіх видів судових експертиз зумовлює необхідність вироблення однакового підходу до проблем використання спеціальних знань й, зокрема, судової експертизи, при удосконаленні процесуального законодавства в різноманітних видах судочинства. Експертні завдання, об'єкти експертизи, методи та методики експертного дослідження не залежать від процесуальної процедури, а визначаються родом та видом судових експертиз. Закон України «Про судову експертизу» заклав загальні основи державної експертної діяльності - незалежно від виду судочинства, в ході якого застосовують експертні знання.

Необхідно закріпити права осіб, які беруть участь у справі, знайомитися з матеріалами експертизи; графіками, діаграмами, таблицями, ходом експериментів, іншими документами, пов'язаними з проведенням дослідження, не в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, а в процесуальному законі, тобто ЦПК України.

Крім цього, пропонуємо закріпити в ЦПК України вимоги до структури висновку експерта, оскільки правильне його оформлення має велике значення для справедливої оцінки даного засобу доказування судом.

Отже, проаналізувавши дослідження сутності та призначення судової експертизи ми можемо зробити висновок про те, що дана діяльність вкрай важлива для судочинства, а особливо при розгляді цивільних справ. Тому для підвищення ефективності судово-експертної діяльності потрібно переглянути чинне законодавство, що регулює дане питання і привести його у відповідність з іншими законодавчими актами для врегулювання розбіжностей. Крім цього на посаді судового експерта повинні працювати висококваліфіковані працівники, які постійно повинні вдосконалювати свої

знання не тільки в тій області в якій вони працюють, а й цікавитися іншими дослідженнями, насамперед міжнародним досвідом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. З подальшими змінами //Голос України. - 18 травня 2004 року. - №89.
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. “Інструкція про призначення та проведення судових експертиз”. Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5. [Електронний ресурс].
3. “Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз”. Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5[Електронний ресурс].
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України N 5 від 12.06.2009 р. "Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду" [Електронний ресурс].
5. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України : (цивіл. процес у питаннях і відповідях) / М. І. Балюк, Д. Д. Луспеник. — Х. : Харків юрид., 2008. — 708 с
6. Васильєв С. В. Цивільний процес України : навч. посіб. / С. В. Васильєв. - К. : Центр учб. л-ри, 2013. - 344 с.
7. Васильєва-Шаламова Ж. В. Застосування спеціальних знань в цивільному процесі / Жанна Васильєва-Шаламова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (24—25 квіт. 2008 р., м. Київ) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Юрид. ф-т. — К, 2008. — С. 73—74.
8. Васильєва-Шаламова Ж. В. Процесуальний порядок призначення судової експертизи в цивільному процесі / Ж. Васильєва-Шаламова // Судоустрій і судочинство в Україні. — 2007. — № 4. — С. 43—50.
9. Гора І.В. Використання спеціальних знань адвокатом : науково-практичний посібник / І.В. Гора ; Академія адвокатури України. - К.

ПРЕЦЕДЕНТ, 2013. - 62 с.

10. Корчан М.С. Судово-експертне доказування як функція спеціальних знань у судочинстві // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - Вип. 3. - Харків: Право, 2003. - С. 392-398.

11. Кравченко А. В. Проблеми питання участі експерта в цивільному судочинстві / А. В. Кравченко, І. І. Зеленкова // Адвокат. - 2011. - №-С. 43-46.

12. Круть, О. В. Щодо рецензії на висновок судового експерта та правомірності її використання в судочинстві [Текст] / О. В. Круть // Адвокат. - 2013. - N 2. - С. 36-37

13. Круть, О. В. Кому потрібна монополія на судову експертизу? [Текст] / О. В. Круть // Адвокат. - 2013. - N 5. - С. 44-46.

14. Курс цивільного процесу : підручник / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого" ; за ред. В. В. Комарова. - Х. : Право, 2011. - 1352 с.

15. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. / За ред. Притики Ю. Д. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 696 с.

16. Ходанович В. О. Проблеми правового інституту судової експертизи в цивільному процесі України / В. О. Ходанович // Часопис Академії адвокатури України. - 2013. - № 4

17. Цивільний процес України : академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]; [за ред. С.Я. Фурси]. - К.: Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2009. - 848 с

18. Цивільний процес України ; підручник / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» ; за ред.: Р. М. Мінченко, І. В. Андропова. - Х. : Одиссей, 2012. - 496 с.

19. Цивільний процес України: Підручник. За ред. Харитонова Є.О.: Підручники, навчальні посібники, / Голубєва Н. Ю., Харитонов Є. О., Харитонова О. І., — 2012. — 536 с.